

YAYIN ETİĞİ SÜRECİ

Doç. Dr. Hilal Özdağ

Ankara Üniversitesi Biyoteknoloji Enstitüsü

Bilimsel araştırmaların sonuçlarının bilim camiasında paylaşılması amacını taşıyan makale hazırlama ve yayına gönderme süreci belirli etik kural ve düzenlemeleri gerektirmektedir. Bu süreçte etik:

1. Makalenin temelini teşkil eden araştırma sonuçlarının doğruluğu,
2. Makalenin temelini teşkil eden araştırma sonuçlarının özgünlüğu,
3. Makalede yazarlık konusunun liyakat ve hakkaniyet esaslarına göre düzenlenmesi ile ilgili olarak önem kazanmaktadır.

Bu konuları ana başlıklar halinde incelemek gerekirse:

1. Araştırma sonuçlarının doğruluğu

Bilimsel araştırmaların yürütülmesi sırasında verilerin toplanması, deneylerin tasarımı, gerçekleştirilmesi ve sonuçlarının takip ve kaydında temel evrağı laboratuvar defterleri oluşturmaktadır. Evrensel kurallara göre laboratuvar defterleri, ilgili laboratuvarın zimmetindedir ve ilgili grup liderince 10 yıl saklanması gereken resmi evrak statüsündedir. Laboratuvar defterlerinin üzerinde sonradan değişiklik yapılamayacak, yapıldığında anlaşılacak fiziki şartlara sahip olması gerekir (Numaralı sayfalar, mürekkepli kalem kullanım şartı gibi). Ülkemizde üniversitelerin laboratuvar güvenlik ve düzenlenmeleri ile ilgili olarak evrensel kuralları bir yönetmelik kapsamında benimsemeleri ve bu hususların etik derslerinde genç araştırmacılara anlatılmasının sağlanması önem arz etmektedir.

2. Araştırma sonuçlarının özgünlüğü

Araştırma sonuçlarının özgünlüğü yayın etiğinde en sık dile getirilen konuların başında gelmektedir. Bilimsel aşırma veya bir diğer ifadesi ile intihal, dijital teknolojilerin gelişmesi ile daha da kolay yapılabilir hale gelmiş bir aldatmacadır. İntihal sorun ve suçunu daha kolay yapılabilir hale getiren teknoloji aynı zamanda bu suçı daha kolay tespit edilebilir de kılmaktadır. Bir yayındaki olası intihalleri belirleyebilen özel yazılımlar geliştirilmiştir (Turnitin gibi). Ülkemizde özellikle İngilizce eğitim veren yüksek öğretim kurumları bu yazılımı öğrenci ödev ve tezlerinin incelenmesi sırasında kullanılmasını rutin prosedür haline getirmiştir.

İlke olarak Türkçe eğitim veren yüksek öğretim kurumlarında ve daha genel kapsamı ile Türkçe yayınların incelenmesi sırasında intihal ile nasıl başa çıkılabileceği ile ilgili çalışmaların yapılması elzemdir. Bu sorunun çözümünde yine ileri teknolojinin çareler bulabileceği öngörülebilmektedir.

3. Makalede yazarlık konusunun liyakat ve hakkaniyet esaslarına göre düzenlenmesi

Evrensel kabullere göre araştırma makalelerinde grup liderinin (proje yürütücüsünün) son isim, araştırmayı bizzat yapan lisans üstü öğrenci veya doktora sonrası araştırmacının ilk isim olması prensibi genel olarak ülkemizde takip edilen bir uygulama olarak gözlenmemektedir. Bunun da ötesinde makalelerde kimin yazar olacağı ile ilgili belirlemeler yapılırken sosyal ve hiyerarşik geleneklerin etkinlik kazanabildiği gözlenmektedir. Oysa ki bu durum evrensel boyutta Vancouver protokolü ile açıklığa kavuşturulmuştur. Buna göre:

Makale yazarlığı önemli oranda entellektüel katkıyı gerektirmektedir:

1. Çalışmanın fikri temellerinin oluşturulması, tasarımı veya verinin analizi ile yorumlanması

2. Makalenin yazılması veya entellektüel içeriğine yönelik eleştirel değerlendirmenin yapılması

3. Makalenin son halinin onaylanması

Makale yazarı olacak araştırmacıların bu üç kritere uyması gerekmektedir.

Aşağıdaki durumlar makale yazarlığı için gerekçe kabul edilemez:

1. Çalışma için gerekli çalışma altyapısı ve finansal desteğin bulunması veya sağlanması

2. Yalnızca örnek veya veri toplanması

3. Araştırma grubunun bağlı bulunduğu kurumun yöneticiliğinin icra edilmesi

Yayın sürecinde açığa çıkabilen ve yukarıda kısaca bahsi geçen temel etik sorunların çözümlenmesinde takip edilecek esasların düzenlenmesinde yüksek öğretim kurumları ve dolayısıyla YÖK, Üniversiteler Arası Kurul ile ülkemizde yayınlanan bilimsel dergilerin editörlerinin etkin olması gerekmektedir. Etik düzenleme ve yaptırımların belirsiz olduğu bir platformda ülkemiz biliminin evrensel platformdaki saygınlık ve güvenilirliğinin sağlanması mümkün görünmemektedir.